

A realitás, a kibertér és a spiritualitás kapcsolódási pontjai

Sóreg Norbert

Doktori Iskola/Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Összefoglalás: A virtuális világ és a kibertér fogalmát sokan a számítógépes hálózatokkal társítják, és alapvetően a modern társadalmak újabb jelenségei közé sorolják. Ezzel szemben a gondolkodás, a nyelv vagy spiritualitás kérdését az emberiség nagyon régi, történelem előtti örökségének tekintik. Ha közelebbről megvizsgáljuk a kibertér, az emberi gondolkodás vagy a nyelvek jellemzőit, valamint ezek viszonyát a hétköznapi valósághoz, olyan összefüggéseket és egyezéseket találunk, melyek nem kevesebbet, mint a funkcionális azonosság kérdését vetik fel ezekkel kapcsolatban. A hálózati integráció és a személyiség kapcsolatának vizsgálata pedig olyan mintázatokhoz vezet, melyek a spiritualitás törvényszerűségeivel mutatnak hasonló egyezést, és egyidejűleg a fentiekkel is egybevetethetők.

Abstract: Virtual reality and cyberspace are often considered as entities related to computer networks; therefore they are considered generally as new phenomena of modern societies. Conversely languages, thinking or spirituality are treated as ancient and prehistoric inheritances of human race. If we take a closer look at attributes of cyberspace, human thinking or languages, as well as their connections to reality, we can find relationships and congruencies that raise in a short time an issue of functional identity pertaining to them. Examining connections between network integration and personality leads to patterns that match with rules of spirituality and are still comparable with the first ones.

Kulcsszavak: realitás, kibertér, spiritualitás, kapcsolódási pontok, interdiszciplinaritás

Keywords: reality, cyberspace, spirituality, connecting points, interdisciplinarity

1. Bevezetés

Diákkoromban hallottam azt az összevetést, hogy például az egyiptomi Ramszesz–dinasztia (Kr. e. ~13. sz.), a római Julius Caesar (Kr. e. 2. sz.) vagy a francia Napoleon (Kr. u. 19. sz.) seregei hozzávetőleg ugyanakkora utat tudtak megtenni egy nap alatt, holott a történelemnek e szereplőit évezredek választották el egymástól. Ezzel szemben a 20. század folyamán mindössze néhány évtized leforgása alatt az ember elérte a hangsebességet, nem sokkal később pedig átlépte annak többszörösét is. E kiragadott példa motívum értékű arra nézve, hogy áttörés történt, mely rendszerszemléleti és technológiai fejlődés tekintetében drámai változásokat hozott magával. A 20. század másik nagy kibontakozó tendenciája az ökológiai krízis. Közismert, hogy a modern társadalom fogyasztása és a természeti erőforrások véges illetve lassan reprodukálódó készletei miatt a ma életvitele holnap már fenntarthatatlan lesz. A fentiek egybevetése nyomán egy ollószerű mechanizmus bontakozik ki előttünk: a kibernetikai struktúrák minden eddigit felülmúló *fejlődése*, ugyanakkor tradicionális értékek és a környezet súlyos mértékű *válsága* olyan ollóhatást produkál, mely „nyírja” a társadalmat. Azért használom ezt a kifejezést, mert az ismert adatok alapján már nemcsak átrendeződésről, a megszokottól eltérő változásokról van szó, hanem alapvető struktúrák felbomlásáról, ami immáron globálisan fenyegetést jelent bolygónkra. Az elmúlt évek egyik nagy felfedezése volt, hogy léteznek olyan hálózati struktúrák, melyek komponenseiről ugyan tudunk, de a köztük fennálló összefüggésekről még nem. Nagyobb adatmezők áttekintése sokszor

egymástól távolinak tűnő területek között tár fel meglepő összefüggéseket (Vö. Big data Science) [6] E munkámban a realitás, a kibertér és a spiritualitás néhány összefüggésére mutatok rá preventív és problémamegoldó kísérletként.

2. Alapfogalmak

2.1 Kibertér (cyberspace)

2.1.1 A kibertér kifejezés etimológiai háttere

A „kiber-” szótó az újszövetségi görög nyelvben főnevekben jelenik meg. Magában az Újszövetségben elvont fogalomként, valamint foglalkozás megjelöléseként találkozunk vele: ἡ κυβερνήσις –εως (görögös kiejtése: *kübernészisz*, latin–magyar kiejtéssel *kibernézis*): vezetői rátermettség; az irányítás képessége (1Kor 12,28); ὁ κυβερνήτης –ου (ejtsd: *kübernétész*): kapitány; kormányos; navigátor (ApCsel 27,11; Jel 18,17). [9] A görög κυβερ- (latinos átírással: *cyber-*) szótó módosult, de felismerhető alakban megjelenik a latin nyelv különböző kifejezéseiben is: gubernatio -nis, f (kormányzás; vezetés, igazgatás); gubernator -is, m (kormányos; kormányzó, vezető, igazgató). További módosult formái modern nyelvekben napjainkban is élnek, pl. angolul: government (irányítás, vezetés; kormányzás), governor (kormányzó, vezető, irányító); németül, franciául: Gouverneur (kormányzó). Minden esetben a kormányzás, irányítás motívuma jelenik meg a kifejezés értelmeként, a görög és latin gyökérfelfedezések pedig tudatosan irányított vezérlést, teljes kontrollt sugallnak. Ez vezet tovább a fogalom modern rendszerszervezeti értelmezéséhez.

2.1.2. A kibernetika a tudományos életben

A Wikipedia szabad internetes lexikon szerint a kibernetika egy komplex tudományos irányzat, amely a vezérlés, szabályozás, információfeldolgozás és -továbbítás általános törvényeit kutatja. Ennek során a természetes és mesterséges rendszerekben lejátszódó irányítási folyamatoknak, az ezekhez kapcsolódó információk gyűjtésének, továbbításának, tárolásának és felhasználásának szabályszerűségeit vizsgálja. Magát a „kibernetika” fogalmát („cybernetics”) Norbert Wiener amerikai matematikus és filozófus alkotta meg. [4]

2.1.3 A kibertér fogalmának eredete

Egy magyar szerzők által készített „Hálózati Kislexikon” szerint a kibertér (cyberspace) „angol szó, jelentése: kibernetikai tér, röviden: kibertér. A kibertér nem más, mint a hálózatba kötött számítógépek által létrehozott virtuális valóság világa, annak összes objektumával egyetemben. A cyberspace kifejezést – csakúgy mint a virtuális valóság sok más szakkifejezését is – William Gibson alkotta meg a *Neuromancer* című regényében, amelyben a globális internet (Internet) társadalmát vetíti előre.” [1]

William Gibson 1984-ben írt *Neuromancer* (magyarul: *Neurománc*) [2] című könyvében írt saját kibertér-meghatározása nem tudományos értelemben vett definíció, hanem inkább irodalmi értelemben vett metafora: „*Kibertér. Tömeges hallucináció, melyet nap, mint nap minden nemzetből törvényes felhasználók milliárdjai élnek át, matematikai fogalmakat tanuló gyermekek ... Az emberi rendszerben az összes számítógép alkotta végtelen partvonal kivont adatrengetegének grafikus leképezése. Beláthatatlan komplexitás. Az elme nem térbeli tartományába elérő fényvonalak, adatkötegek és konstellációk. Mint távolodó városi fények.*” [3] Gibson kibertér definíciója mint „beláthatatlan komplexitás, adatkötegek és

konstellációk” funkcionálisan egybevág az etológia nyelv és gondolkodás fogalmával. (Vö. 3.1 A nyelv és gondolkodás, mint virtuális világ c. fejezet.) A tömeges hallucináció kapcsán megjegyzendő, hogy Gibson szó szerint „konszenzuális hallucinációról” beszél (consensual hallucination). A latin *sensus* (érezékelés, érzés) *con-* prepozícióval együttes érzésre, érzékelésre utal. (Vö. *consensus* = egyezés, egyetértés, összhang.) Az angol nyelvben azonban a konszenzualitás az ilyen értelemben vett egyezményességen túl olyan jelentést is hordoz, hogy „nem akaratlagos”, akarattól független, a tudatos szabályzásokon kívül eső. A kibertér jelenségét tekintve a konszenzualitás jellegzetes interdiszciplináris kapcsolódási pont például pszichológiában az identitás kialakulásával és a mintakövetéssel (vö. 3.2 fejezet), szociológiai vonatkozásban a *Zeitgeist* (korszellem) fogalmával (Gordon Marshall, vö. 3.3 fejezet), vallási vonatkozásban pedig a spiritualitással (vö. 2.2.3 Bibliai spiritualitás, mint kibernetikai modell).

2.2 Spiritualitás

2.2.1 A spiritualitás felfogása napjainkban

Nemrég egy hivatalos fórumon megkérdeztem Hölvényi György államtitkárt, mit jelent számára a spiritualitás? Rövid gondolkodási időt és csendet kért, majd ezt válaszolta: „Az Istenhez közelítés módozatainak összessége.” Különböző nyelvű Wikipedia lexikoncímszavakat tanulmányozva arra jutottam, hogy válasza a spiritualitás napjainkban elterjedt értelmezését tükrözi. Ma a spiritualitás az emberek számára lényegében egyfajta *felfogást, útkeresést* jelent, amely leginkább transzcendens, természetfeletti irányultságú.

2.2.2 A spiritualitás fogalmának etimológiai háttere

A „spiritualitás” kifejezés a latin *spiritus* –*us m* szóból ered, melynek jelentése *lélek*. [12] Igei formában *spiro*, *-are* azt jelenti: *lehel, lélegzik*. [7] A magyarban a *lélek* és *lélegzés* szótőegybeesése egybevág a latin nyelv *spiritus* és *spiro* szavainak szótőazonosságával. A *spiritus* bibliai megfelelője az Újszövetségben a görög *το πνευμα -ατος*. (Ejtsd: *pneüma*, jelentése: *szél, lélek*, az azonos töből származó *pneumatikus* kifejezés magyarul is ismert.) Az Ószövetségben a héber *רוח* (ejtsd: *rúah*) jelentése ugyancsak *szél, lélek*.

A hétköznapi gondolkodásban és több modern nyelvben a „spiritusz” szeszt, alkoholt, alkoholtartalmú italt is jelent (vö. német „*Spirituosen*” = szeszes italok, vagy angol „*spirit flask*” = pálinkás/italos üveg). A szó további hétköznapi értelme még egy tágabb, pozitív jelentés, amit magyarul a lelkesség, értelem, lendület, tüzesesség, erő kifejezésekkel írhatunk körül. („Van benne spiritusz” – egy sportoló hajrázásában, egy zenész játékában, stb.) Ehhez lásd angolul: *spirited, spiritful*. A szó szellemet is jelent (vö. *szellemes, szellemi munka, stb.*)

2.2.3 Bibliai spiritualitás, mint kibernetikai modell

A spiritualitás felfogásával kapcsolatban a legszembetűnőbb különbség, hogy míg a ma élők többsége számára valamilyen (transzcendens) irányú *felfogást, útkeresést* jelent, a különböző vallások értelmezésében inkább egyfajta *erőrendszert*, amelynek ki van téve az ember, és gyakran részévé is válik. Ebben a felfogásban maga a spiritualitás mint kibernetikai struktúra jelenik meg előttünk. Ezt egy lehetséges bibliai modellel szeretném illusztrálni.

Középkori és napjainkban is viszonylag elterjedt vallási felfogás szerint „fent” van a menny, „lent” van a pokol, mi pedig a kettő között a földön élünk. (Vö. „*Kezdetben volt egy nagy korong. Lent a föld lapos, s fent a csillagok. Alattunk lent az ördögök, felettünk fenn az*

angyalok” – Demjén Ferenc of V’MotoRock in: A gömb, Gyertyák c. album, 1982) Ezzel szemben a Biblia egésze egy fentről lefelé terjedő hierarchikus rendet tükröz: Isten mindenek ura, mi emberek teremtményei vagyunk; vannak alánk rendelt élőlények (például növények, állatok), és vannak nálunk magasabb rendűek (démonok, angyalok). Így lehetséges, hogy például „*a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei*”, azaz a pokol hatalmasságai a Biblia szerint nem „lent”, hanem ellenkezőleg, „*a mennyei magasságban vannak*”. (Ef 6,12)

A magyar nyelvben a *lélek* többjelentésű fogalom (vö. lélekjelenlét, „Lelkem!”, lélekszám, stb.). Szoros értelemben vett szinonimája ezért nincs, mivel a szó egyes eltérő jelentéseinek szinonimáiról beszélhetünk, amelyek itt jobbára irrelevánsak. A magyar nyelvvel ellentétben a Bibliában a *lélek* kifejezésére nem egy, hanem több fogalom létezik. Az újszövetségi görög nyelvben az ember lelke mint ψυχή (pszükhé) jelenik meg, amely számunkra ismert lehet az ember lelkével ma már hivatalosan is foglalkozó tudomány, a pszichológia nevéből. E fogalom ószövetségi megfelelője a héber שֵׁפֶט (ne:fes). Messzire vezet, de jó megjegyezni, hogy ezeknek a lélek-fogalmaknak fontos jellemzője egyfajta holisztikus látásmód: a görög ψυχή (pszükhé) és a héber שֵׁפֶט (ne:fes) jelenti *magát az embert* is, nem csupán annak lelkét. [9] [10] Ez a szemlélet még fellelhető a magyar nyelvben: pl. „a település *lélekszáma* 800 fő”. E fogalmak latin fordítása: *anima -ae, f.* [12]

A fent vázolt hierarchia szerint (Isten → démonok/angyalok → ember) a Bibliában olvashatunk arról, hogy a magasabb rendűek valamelyike birtokba veheti az embert. Ez a jelenség hétköznapi beszédfordulatainkban is ismert (pl. „Megszállta az ördög”). Erről szóló bibliai helyeken az ember egyáltalán nem mindig tudatos lényként jelenik meg, hanem egyenesen tárgyként ábrázolva, olykor abszolút tudás és helyzetlátás nélkül. Néhány példa:

- „*az ÚR felruházta lelkével Gedeont*” (Bír 6,34): a héber szövegben szó szerint „felöltötte” (mint egy ruhát vagy kesztyűbábót, a nyelvtani szerkezet ugyanaz);
- Péter „*nem tudta mit beszél*” (Lk 9,33): itt nincs birtokba vétel, „megszállás”, de Péter a leírásban jól azonosítható konszenzualitással élte meg Jézus ún. színeváltozását;
- „*nem tudjátok, milyen lélek van bennetek*” (Lk 9,55): a görög szövegben szó szerint: „milyen lélekéi vagytok” (fordított birtokviszony, az ember mint *birtok* jelenik meg).

Az embert birtokba venni képes erők ezeken a helyeken szintén *lélekként* jelennek meg, de nem az emberre vonatkozó fogalmak valamelyikével vannak jelölve, hanem mint רִיחַ (ejtsd: *rúah*, jelentése: szél, lélek), illetve πνεῦμα (ejtsd: *pneüma*, jelentése szintén szél, lélek). Ezeknek a kifejezéseknek a latin fordítása: *spiritus*. (Vö. *inspirál, inspiráció*). Bár az ember ki van szolgáltatva a reá hatni képes erőknek, ez nem mindig menti fel a felelősség alól. Egy hasonlattal élve (és megragadva a *spiritus* hétköznapiabb jelentését), egy részeg ember nem feltétlenül felelős azért, amit beszél vagy tesz („csak az alkohol beszél belőle”), ugyanakkor bizonyos esetekben számon kérhető rajta, hogy amíg döntésre képes helyzetben volt, miért szolgáltatva ki magát ilyen hatású erőknek, például ha ez egy súlyos kimenetelű közlekedési balesetbe vezetett. Szociológiai aspektusban hasonló mintázata van a *Zeitgeist* (*korszellem*) és az annak hatása alá kerülő egyén alkotta erőrendszerek működésének (vö. 3.3. fejezet), hálózati struktúrákban a hálózati integráció jelenségének (vö. 2.3. fej.), ezekhez kapcsolódóan pedig pszichológiában az identitás kialakulásának és a mintakövetésnek (vö. 3.2. fejezet).

A spiritualitás fent vázolt jellemzői és továbbiakban kifejtésre kerülő szociológiai, hálózati és pszichológiai aspektusai egyezéseket mutatnak a kibertér konszenzualitásával (az akaratlan, ill. csoportos/tömeges átélés jelenségével), hálózatos adatkötegek és konstellációk motívumával (vö. 3.1 fejezet), melyek együttes attribútumai a kibertér gibsoni fogalmának.

2.3 A realitás és hálózati intergáció összefüggései

Egy emberről egészen más információkat fed fel egy fénykép, egy röntgenfelvétel

vagy egy vérkép-eredmény. A realitás komplex információhalmaz, melynek natív érzékelésünkkel csak töredékét észleljük. Ezt a töredéket is alapvetően meghatározza, hogy a nyert információkat milyen minőségben, mennyire helytállóan tudjuk értelmezni. Mit mond például egy MR-felvétel egy laikus és egy szakorvos számára? Bár jó esetben egészséges látással rendelkezünk, senki nem születik úgy, hogy természetes módon birtokában lenne az ehhez szükséges tudásnak. Utóbbi csak tanulással sajátítható el, mely önmagában véve egy hálózati integrációs folyamatot jelent: be kell illeszkedni a megértéshez szükséges információk elsajátítását lehetővé tevő rendszerek struktúrájába (ami esetünkben lehet egy orvosi egyetemen folytatott képzés), el kell sajátítanunk a megfelelő tudanyagot, melynek birtokában igazolhatóan másképp nézünk egy MR-felvételre. Ilyen előzmények után *ugyanaz* a felvétel vélhetően sokkal többet mond nekünk, mint tanulmányaink előtt mondott volna. A *hálózati integráció* fogalma egy amerikai szakmai oldal meghatározása szerint „*Összetett forrásokból származó adatok felhasználásának és kombinációjának képessége az adatok integritásának és megbízhatóságának megtartásával.*” [13] Az eddigiek alapján azt gondolhatnánk, hogy ilyen értelemben a hálózati integráció leginkább egy tudatos folyamat. Valójában a tudatosság nem része minden hálózati integrációnak. Például az alkoholos befolyásoltságnak, bár sokféle megjelenése lehetséges, megvannak azok a jellegzetes mintázatai, amelyek jól azonosíthatóvá teszik, függetlenül attól, hogy férfi, nő, vagy valamilyen emlősállat kerül ebbe az állapotba. Kritikus mennyiségű alkohol elfogyasztásával legtöbbször sikeresen integrálódna ebbe a kategóriába, függetlenül attól, hogy igyekeznénk-e az illuminált állapottal kapcsolatos információk integritásának és megbízhatóságának megtartására. Egyes hálózati integrációk könnyen megvalósíthatók, öntudatlanul is létrejöhetnek (konszenzualitás, vö. 2.1.3; 2.2.3; 3.3 fej.), és vannak nehezen létrehozható integrációk is, amelyek sok energiát igényelnek, mint például az említett orvosi tanulmányok.

A realitás adott módon történő *észlelése* sokak számára tévesen *magát a realitást* jelenti. Ez alól még a realitás és észlelés közötti eltérés tudatosításával sem vonhatjuk ki magunkat (lásd például McGurk-hatás, optikai csalódások, etc.) Mivel nem tehetjük meg, hogy minden lehetséges szakmai, tudományos és egyéb területre integrálódjunk, a valóságérzékelésünk szükségszerűen behatárolt. Ezt is tovább árnyalja, hogy a realitás és annak általunk történő érzékelése sokszor egymásra ható folyamat, mint a cirkularitás jelensége (például a kommunikációban [8], az álomban, etc.).

3. A realitás, a kibertér és a spiritualitás kapcsolódási pontjai

3.1 A nyelv és gondolkodás, mint virtuális világ

Csányi Vilmos etológus „Jeromos, a barátom” című hangoskönyvében nyelvről szóló értekezései során rámutat törvényszerűségekre, melyek egybevágást mutatnak a kibertér mint virtuális világ és a nyelv hálózatos strukturáltsága, valamint ezek funkciói között.

A nyelvi kommunikáció egy kezdeti szintjén a nyelvi jelek utalnak egy külső dologra, valamilyen tárgyra, személyre, jelenségre. Ezen a szinten a jelentést hordozó tulajdonság magukhoz a jelekhez kötődik. Például egy majomnak mutatnak egy piros kockát, és adnak neki egy csokoládét, majd ezt többször megismétlik. Később a piros kocka felmutatásakor a majomnál megindul a nyálelválasztás. „*A híres pavlovi kísérlet*” – összegzi Csányi Vilmos a leírt kondicionálási folyamatot. A piros kocka a majom elméjében összefüggésbe kerül a csokoládéval. A beszélt nyelvben a nevezett édesség nem valamilyen tárgyhoz, hanem adott szavakhoz kötődik, például chocolate, Schokolade, csokoládé. Ez a fajta azonosság-rendszer még nem teljes értékű nyelv. A tényleges nyelvrendszerekben „*a nyelvi jelek nem csupán egy adott dologra utalnak, hanem egymásra is, azaz egy összefüggő hálózat alkotóelemei. A*

megnevezések között bonyolult kapcsolatrendszer van. A nyelvi jelentés a jelek hálózatán, a hálózat értelmezésén alapszik.” [5] „Kérsz olyan finom szeletet, amit harapni lehet, elomlik az ember szájában, néha töltve van, néha nem, néha mogyorós, néha marcipános, és elfogyasztása után fogat kell mosni?” A szavak nemcsak a külső világ dolgaira vonatkoznak, hanem egymásra is. Egyetlen fogalmat körülírhatunk más szavakkal, sokféleképpen, egyszerűen is, bonyolultan is. [5] A nyelv „segítségével a reális világ dolgait áthelyezhetjük egy elképzelt világba, és ott megvizsgálhatjuk, mi történne, ha így vagy úgy járnánk el, kiválaszthatjuk a megfelelő megoldást, amit aztán a legtöbb esetben sikeresen vihetünk vissza a reális világba.” [5]

A nyelv és gondolkodás funkcionális azonosságot mutat a kibertérrel: Csányi Vilmos mondatai alapján a nyelv és gondolkodás virtuális világként (is) működik, a „jelek hálózatán, hálózat értelmezésén” alapuló nyelvi jelentés megfeleltethető a Gibson-féle kibertér fogalom „adatkötegek és konstellációk” elemének.

3.2 Identitás és mintakövetés, mint hálózati integráció

Személyiségfejlődésünk során viselkedésmintákat sajátítunk el. Érzelmi kötődés esetén ezek különösen meghatározóak számunkra. Ilyen kötődés fűzi például a gyermekeket a szüleikhez. [11] Az ilyen mintaelsajátítás során nem csupán „megtanulunk” dolgokat (vö. a *hálózati integráció* fogalmát a 2.3 fejezetben), hanem azok érzelmi és egzisztenciális kötődés révén mélyen beépülnek személyiségünkbe és identitásunk részévé válnak. Ez egy komplex hálózati integrációs folyamat, személyiségünk beilleszkedése általunk felismert (vagy épp fel nem ismert!) biológiai, társadalmi és egyéb csoportos hálózati struktúrákba: fiú vagyok, magyar vagyok, keresztény vagyok, ateista vagyok, stb. Jóllehet, minden ember egyedi és megismételhetetlen lény, léteznek olyan átfogó mintázatok, amelyek tömeges mértékben vannak jelen a világban, mint nagy bázissal rendelkező, globális hálózati rendszerek. Ilyenek például a nemzetek, a vallások, ideológiák, nyelvek, stb. Ezekeken felül is léteznek olyan nagy hatáspotenciállal rendelkező struktúrák, melyek felettes rendszerként ezeket is befolyásolják.

3.3 Spiritualitás és korszellem, mint szociológiai hálózati struktúra

A Zeigeist (korszellem, vö. Gordon Marshall [15]), mint globális kiterjedésű társadalmi erő működését jól illusztrálja a szvasztika, ismertebb nevén horogkereszt jelensége, melyről a nyugati civilizációkban élők döntő többsége érthető okokból a 20. század közepe táján kiteljesedett németországi nemzeti szocializmusra asszociál. Kevésbé ismert tény, hogy a horogkereszt valójában egy prehisztorikus szimbólum, amely csaknem az egész világon ismert volt: Európa, India, Kelet-Ázsia, Afrika és az ősi amerikai kultúra területein. [14] A szanszkrit „svasti” szó jelentése alapján számunkra inkább szomorú ironia, hogy e jelkép korai értelme eredetileg az „áldás” és „jószerelem” volt. [14] A háborút szenvedetteken nemigen lehet számon kérni, ha „beszűkül” perspektívákban gondolkodnak a horogkeresztről, és az szerelem helyett szenvedést, félelmet és borzalmat jelent számukra. A szvasztika ilyen módon történő „átértelmezése” kétségkívül inkább a náci eszméáramlat számlájára írható. Ha korabeli felvételeken férfiak, nők és gyermekek tömegeit látjuk, akik vidáman és lelkesen köszöntötték a Führert, nem nehéz felismernünk az adott korszellem mintázatában a konszenzualitást (vö. 2.1.3 fej.), valamint az egybevágást a spiritualitás, mint erőrendszer működésével (2.2.3 fej.). Ennek kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy meghatározott társadalmi mintázatok között kialakuló identitás mellett (vö. 3.2 fej.) mennyiben tekinthető szabadnak az egyén? Meglátásom szerint nem véletlen, hogy több vallási irányzat tanításában megjelenik a felébredés, megvilágosodás szükségének felismerése, a megtérés igénye annak érdekében, hogy az ember ne legyen kiszolgáltatva a

világban ható spirituális és egyéb természetű erők kiszámíthatatlan következményeinek. További kérdésként merülhet fel, hogy érdemes-e szert tenni e felismerésre akkor is, ha az nem jár együtt a változtatás képességével, vagy jobb a „boldog” tudatlanság, konszenzualitás?

4. Következtetések

Azonos mintázatú területeket kutatva felismerhetők törvényszerűségek, amelyek evidensek az egyik, de ismeretlenek a másik területen. Ilyenkor érdemes lehet vice-versa az egyik terület fehér foltjait lefedni más területek evidenciáival, mivel váratlan és értékelhető eredményekhez juthatunk, mint például súlyos problémák felismerése, megelőzése, elhárítása. A spiritualitás törvényszerűségeinek felismerése ebben hatékony segítséget nyújthat.

Irodalomjegyzék

- [1] Vincze Tamás, Vajda János, Hálózati Kislexikon "cyberspace" (címszó) (<http://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/olvaso/lexikon/c.html#cyberspace>)
- [2] William Gibson: Neurománc, Valhalla Páholy, Budapest, 1992
- [3] William Gibson: Neuromancer, Berkley Publishing Group, New York 1989, pp. 128
- [4] „Kibernetika” címszó in Wikipedia <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kibernetika>
- [5] Csányi Vilmos: Jeromos, a barátom, Kossuth Kiadó, Mojzer Kiadó, 2007, 4. és 9. fej.
- [6] Simon Tamás, Új korszak kezdődött a tudományban, www.origo.hu, 2013
- [7] ford. Dr. Dörnyei Sándor, in: Orvosi terminológia, Medicina Könyvkiadó, BP, 1995
- [8] Hézsér Gábor: A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve, Kálvin Kiadó, BP, 2002, 84
- [9] Dr. Varga Zsigmond J.: Görög-magyar szótár, MRE Zsinati Iroda, 1992
- [10] Wilhelm Gesenius: Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch, Springer-Verlag, Berlin–Göttingen–Heidelberg, 1962
- [11] Péley Bernadette: A pszichoanalízis, in: A pszichológia alapjai, Tertia Kiadó Budapest, 2001, 66
- [12] Szabadi István: Latin nyelvtan, Sárospataki Református Teológiai Akadémia, 2002, 118, 132
- [13] Tooling U-SME
<http://www.toolingu.com/definition-470260-95775-network-integration.html>
- [14] NSB Universal Lexikon Nachschlagewerk in drei Bändern, Neue Schweizer Bibliothek Schweizer Verlagshaus AG, Zürich, 1965, Band II, 749
- [15] Gordon Marshall: Zeitgeist, in: A Dictionary of Sociology, Oxford University Press 1998 ; <http://www.encyclopedia.com/topic/Zeitgeist.aspx>

Szerzők

Sőreg Norbert: Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Doktori Iskola, Gyakorlati Teológiai Szakcsoport
Postai cím: H-4044 Debrecen, Kálvin tér 16. Magyarország. E-mail: ibron@freemail.hu